

بررسی سرزندگی و رابطه آن با انتخاب نواحی مسکونی (مطالعه موردی؛ بافت فرسوده مرکزی شهر زنجان)

محمدرضا پورمحمدی^۱

شهریور روستایی^۲

احمد اسدی^۳

چکیده

به دلایل گوناگون تامین سرزندگی در مراکز شهری و بویژه در بافت‌های فرسوده به یکی از دغدغه‌های اصلی نظام‌های مدیریت شهری به ویژه در کشورهای توسعه یافته تبدیل گردیده است. بدون تردید یکی از عوامل موثر بر توسعه میان‌افزا و ترغیب شهروندان به مسکن‌گزینی در بافت‌های فرسوده و مرکزی شهر خلق سرزندگی در آن‌ها می‌باشد. لذا هدف این مطالعه بررسی سرزندگی در بافت فرسوده شهر زنجان و ارتباط آن با مسکن‌گزینی می‌باشد. پژوهش با روش پیمایشی انجام گرفته و اطلاعات مورد نظر به صورت مشاهده، تهیه نقشه‌های ضروری و تکمیل پرسشنامه جمع‌آوری شده و برای تحلیل آنها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. حجم نمونه ۳۶۵ خانوار می‌باشد که از جامعه آماری ۷۱۶۰ خانواری بافت فرسوده شهر زنجان انتخاب شده است. سوالات پژوهش عبارتند از: ۱- آیا در بافت فرسوده زنجان سرزندگی در سطح قابل قبولی

۱- استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز

۲- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تبریز

۳- استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه بزرگمهر قاننات (نویسنده مسئول)

می‌باشد؟ ۲- آیا شهروندان تمایلی جهت مسکن‌گزینی در بافت فرسوده دارند؟ ۳- آیا بین تمایل شهروندان به مسکن‌گزینی و سرزندگی در بافت‌های فرسوده رابطه وجود دارد؟ یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد سرزندگی و مسکن‌گزینی هر دو در سطح متوسط و قابل قبول بوده و بین مسکن-گزینی و سرزندگی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان می‌دهد که متغیر سرزندگی ۲۵ درصد واریانس مسکن‌گزینی را تبیین کرده است. بنابراین هرچه در یک محله سرزندگی در سطح بالایی باشد مسکن‌پذیری آن محله را تقویت می‌کند. لذا با ارتقاء سرزندگی می‌توان به ظرفیت‌پذیری بافت‌های فرسوده امیدوار بود.

واژگان کلیدی: سرزندگی، بافت فرسوده، انتخاب نواحی مسکونی، شهر زنجان

مقدمه

امروزه یکی از اهداف برنامه‌ریزی شهری، دستیابی به بیشترین مطلوبیت کیفیت محیط شهری و رضایت شهروندان در ابعاد مختلف می‌باشد (اصغری زمانی، ۱۳۹۷: ۲). در سال‌های گذشته، محیط موضوع مهمی در ذهن توده‌ی مردم به‌شمار نمی‌رفت اما امروزه چنین نیست اکنون ما استانداردهای بالاتری را می‌شناسیم و خواستار محیط‌های جذاب‌تری هستیم ما خواهان آرامش هستیم و می‌خواهیم با حفظ خاطره‌های گذشته در حال زندگی کنیم، در واقع ما خواستار اصالت، امنیت و حس تعلق هستیم، خواهان زندگی در محیط‌هایی که در عین راحت و انسانی بودن دارای عناصر و اجزای زیبایی نیز باشد (دانش‌دوست و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). اگر شهر را که بارزترین نمود تمایل و نیاز بشر به منزله‌ی کالبدی است و به واسطه حضور و حرکت انسان جان می‌گیرد و به حیات خود ادامه می‌دهد. به مانند یک موجود زنده فرض کنیم، برای ادامه‌ی زندگی به سرزندگی و نشاط نیازمند است (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۴). در ایران به دنبال گسترش شهرنشینی و سرعت بالای تغییرات در بافت‌های شهری به دلایل مختلف، کیفیت محیط سکونتی در نواحی شهری به شدت تنزل یافته است (ضرابی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹۵). و متأسفانه امروزه شهرها علی‌الخصوص در شهرهای کشورهای جهان سوم چون ایران نه بر پایه هویت اصیل خود بلکه بر پایه بی‌نظمی، بی‌منطقی، یکنواختی و استفاده بدون اندیشه از الگوهای مدرن، بدون توجه

به الگوهای بومی در حال شکل‌گیری و گسترش‌اند (خستو و همکاران ۱۳۸۹: ۶۴) و این عامل سبب شده فضاهای شهری نامنظم و بی‌هدف و بی‌روح به‌وجود آیند در نتیجه بر روی کیفیت زندگی افراد حاضر در آن تاثیر نامساعد بگذارد. مطابق نتایج به عمل آمده از برخی پژوهش‌ها، لازم است که "فرایندهای تصمیم‌گیری کیفیت‌گرا" جایگزین "فرایندهای تصمیم‌گیری کمیت‌گرا" گردد. ابزارهای کنونی هدایت توسعه شهری در ایران، یعنی طرح-های جامع و تفصیلی، قابلیت خلق پدیده‌ای مرکب و پیچیده نظیر سرزندگی شهری را ندارند، از این رو ایجاد تحول اساسی در نظام برنامه‌ریزی و حرکت به سوی یک نظام "برنامه‌ریزی طراحی-محور"، که در ذات خود کیفیت‌گراست را باید پیش شرط لازم تامین سرزندگی پایدار شهری دانست (گلکار، ۱۳۸۵: ۴۲). سوالات تحقیق عبارتند از: ۱- آیا در بافت فرسوده زنجان سرزندگی در سطح قابل قبولی می‌باشد؟ ۲- آیا شهروندان تمایلی جهت مسکن‌گزینی در بافت فرسوده دارند؟ ۳- آیا بین تمایل شهروندان به مسکن‌گزینی و سرزندگی در بافت‌های فرسوده رابطه وجود دارد؟ در راستای سوالات تحقیق اهداف پژوهش عبارتند از: ۱- بررسی وضعیت سرزندگی و میزان تمایل شهروندان به مسکن‌گزینی در بافت‌های فرسوده ۳- بررسی ارتباط بین سرزندگی شهری و مسکن‌گزینی.

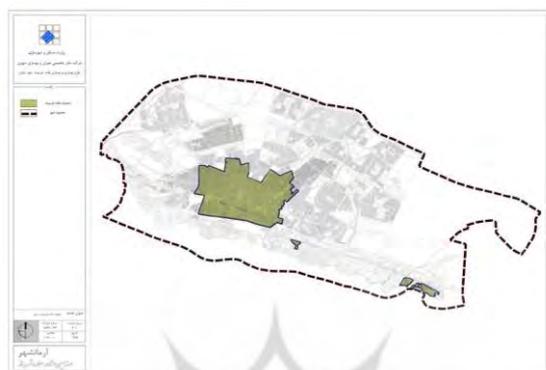
پیشینه پژوهش

لینچ در کتاب تئوری شکل شهر عمدتاً سرزندگی را در مقیاس کلان مورد بررسی قرار می‌دهد و معتقد است سرزندگی به همراه پنج عامل دیگر، یعنی تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار، کارایی و عدالت، محورهای عملکردی شکل خوب شهر را تشکیل می‌دهند. او سرزندگی را به چند بخش تقسیم می‌کند که عبارتند از: بقا (کفایت مقدار لازم آب، غذا، انرژی و خدمات مواد زائد)، ایمنی (عدم وجود سموم زیست‌محیطی و خطرات)، سازگاری (هماهنگی میان محیط‌زیست و نیازهای انسانی)، سلامتی و تنوع ژنتیکی موجودات زنده مورد استفاده انسان و در نهایت ثبات بیولوژیکی (لینچ، ۱۳۸۱: ۱۶۶-۱۵۵). مقاله‌ای با عنوان نقش تعاملات اجتماعی در سرزندگی بافت‌های مسکونی توسط میرهاشمی‌نسب‌آستانه نگاشته شده، نتایج آن نشان می‌دهد از میان متغیرهای تعریف شده، بین متغیرهای مستقل سنوات سکونت در محله، عدم حضور نیروهای امنیتی، تاثیر عدم وجود فضاهای جمعی و

فضای سبز با متغیر وابسته میزان رضایتمندی ساکنان از محله آبیاری در سطح پنج درصد رابطه معناداری مشاهده شده است و همچنین بیشتر پاسخگویان، ایجاد فضاهای جمعی و پارک برای بازی کودکان و مبلمان مناسب را موجب بهبود کیفیت زندگی در این محله ارزیابی کرده‌اند (میرهاشمی‌نسب‌آستانه، ۱۳۹۲: ۸-۱). مقاله‌ای با عنوان «بررسی نقش مولفه‌های کیفیت‌بخش قلمرو پیاده در سرزندگی و کارآمدی خیابان‌های شهری توسط ایزدی و همکاران نگاشته شده است. نتایج نشان می‌دهد عواملی نظیر امنیت و تنوع استفاده‌کنندگان در سرزندگی و مردم‌پسندی این خیابان تاثیر به‌سزایی دارند ضمن اینکه دو متغیر در دسترس بودن وسیله‌ی نقلیه و پیاده‌محور شدن آن مساعد ارزیابی نشده است (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۳) مشکینی و همکاران در مطالعه‌ای به تحلیل شاخص‌های ذهنی کیفیت محیط در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: محله آبکوه مشهد) پرداخته‌اند یافته‌های پژوهش حاکی از رضایتمندی پایین ساکنان از کیفیت محیط در محدوده مورد مطالعه و تاثیرات ناشی از ویژگی‌های فردی در ادراک رضایتمندی آنان می‌باشد (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۵۹).

محدوده مورد مطالعه

محدوده شناسایی شده به عنوان بافت فرسوده با وسعتی معادل ۵۱۱ هکتار، ۸/۲۸ درصد از کل مساحت شهر (۶۱۶۹/۷۷ هکتار) را شامل می‌شود. بافت فرسوده شهر زنجان از نظر موقعیت قرارگیری محدوده مرکزی شهر زنجان را دربر می‌گیرد که از شمال به خیابان‌های کارگران، سرباز، مدرس و ۱۷ شهریور، از شرق به خیابان جمهوری اسلامی و بلوار کشاورز، از غرب به خیابان مطهری و بلوار پانزده خرداد و از جنوب به بلوار شهید بهشتی منتهی می‌گردد. دو پهنه مجزا نیز بر اساس این معیارها شناسایی شده‌اند که در قسمت جنوبی و جنوب شرق قرار دارند.

شکل ۱: نقشه موقعیت بافت فرسوده زنگنه

مواد و روش‌ها

روش تحقیق بکار گرفته شده از نوع روش پیمایشی می‌باشد. که ابتدا داده‌ها و اطلاعات اولیه با استفاده از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای گردآوری شده است. سپس به توزیع پرسشنامه در سطح محلات پرداخته شده و از شیوه نمونه‌گیری طبقه‌ای برای تکمیل پرسشنامه‌ها استفاده شده است. جامعه آماری ۷۱۶۰ خانوار ساکن در بافت فرسوده و نمونه آماری ۳۶۵ خانوار را شامل می‌شود که با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شده است. نظر به اینکه بافت‌های فرسوده شهری از بعد مسکن‌گزینی ضعیف بوده و با توجه به مطالعات از جمله دلایل آن، نبود یا کمبود سرزندگی شهری می‌باشد. بنابراین با توجه به اهمیت بالایی که این دو متغیر دارند در انتخاب آن‌ها موثر بوده است.

$$n = (N \times t^2 \times p \times q) \div (N \times d^2 + t^2 \times p \times q)$$

$$n = (7160 \times 1/962 \times 0/5 \times 0/5) \div (7160 \times 0/52 + 1/962 \times 0/5 \times 0/5) = 365$$

اعتبار و پایایی ابزار پژوهش: در این پژوهش برای سنجش اعتبار، از اعتبار محتوا (پرسشنامه قبل از اجرا در اختیار چند نفر از اساتید قرار گرفته و مورد تایید واقع شده است) و برای تعیین پایایی سوال‌های پرسشنامه از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده گردید. نتایج پایایی

انجام گرفته برای گویه‌های متغیرهای سرزندگی و مسکن‌گزینی نشان می‌دهد که پایایی گویه‌های سرزندگی و مسکن‌گزینی که به ترتیب ۰/۸۰ و ۰/۷۷ می‌باشد در سطح عالی و مطلوب است. نتایج تحلیل پایایی سنجه‌های پرسشنامه در جدول شماره (۲) آمده است.

جدول (۱) نتایج تحلیل پایایی سنجه‌های پرسشنامه

متغیرها	ضریب آلفای کرونباخ	تعداد گویه
سرزندگی	۰/۸۰	۱۷
مسکن‌گزینی	۰/۷۷	۴

تحلیل روایی سازه‌ای و پایایی متغیر سرزندگی شهری: تحلیل روایی سازه‌ای متغیر سرزندگی شهری بوسیله تحلیل عاملی اکتشافی، نشان از اندازه‌گیری مناسب متغیرهای تحقیق با گویه‌های انتخاب شده می‌دهد. علاوه بر آن، تحلیل عاملی متغیرهای سرزندگی شهری را به ۴ بعد تقسیم‌بندی کرده است. تحلیل پایایی گویه‌های هر کدام از ابعاد متغیرهای سرزندگی شهری حاکی از پایایی بالایی بوده و ضریب پایایی کل متغیر سرزندگی نیز از حد مطلوبی برخوردار است. روش چرخش از نوع حداکثر پراکنش (واریماکس) بوده و ضریب تعیین کل ابزار ۵۳ درصد است؛ یعنی این چهار عامل در کل توانسته‌اند ۵۳ درصد پراکنش سرزندگی شهری را تبیین کنند. (جدول ۲)

جدول (۲) نتایج تحلیل عاملی و تحلیل پایایی گویه‌های مربوط به سرزندگی

عامل‌ها	گویه‌ها	بار عاملی	واریمانس تبیین شده	مقادیر ویژه	آلفای کرونباخ کل
فضاهای اجتماع‌پذیر	فضاهای عمومی	۰/۷۳۹	۱۵/۷۱۵	۴/۴۹	۰/۷۱
	پارک و فضای سبز	۰/۶۳۱			
	تنوع فعالیتی	۰/۶۰			
	حمل و نقل عمومی	۰/۵۹۳			
	فضای نشستن	۰/۵۵۳			
دلپذیری و زیبایی	مسیرهای دوچرخه	۰/۶۹۶	۱۴/۹۵	۱/۸۷	۰/۶۹
	نورپردازی مناسب	۰/۶۲۸			
	نشانه‌ها	۰/۵۸۵			
	زیبایی محله	۰/۵۴۵			

	۰/۵۹	۱/۵۶	۱۱/۶۱	۰/۵۱۵	فعالیت‌های آلوده‌زا	عوامل جرم‌زا	
				۰/۴۵۹	زیبایی نمای ساختمان‌ها		
				۰/۷۴۳	کانون‌های بزهکاری		
				۰/۷۲۴	محیط‌های ناسالم		
				۰/۶۴۶	معاپر باریک		
	۰/۵۰	۱/۱۴	۱۱/۰۷	۰/۷۹۹	نشاط اجتماعی		پاسخگویی اجتماعی- کالبدی
				۰/۷۰۴	تنوع کالبدی		
				۰/۵۴۴	حضور زنان		
	KMO= ۰/۷۹۴		BTS= ۱۶۲۵/۴۸۳		Sig=۰/۰۰۰		

تعریف و مفهوم: «جان روس» رئیس کمیسیون معماری و محیط مصنوع انگلستان سرزندگی را کیفیت زندگی بدان گونه که توسط مردم در فضا ادراک و تجربه می‌شود، تعریف می‌کند (پورمحمد و همکاران، ۱۳۹۰: ۶۲). با توجه به تعاریف موجود از سرزندگی می‌توان تعریف عام سرزندگی را، قابلیت مکان برای تامین تنوعی از فعالیت‌ها و استفاده-کنندگان (با پیش‌زمینه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) با هدف تنوع تجربیات و تعاملات اجتماعی به گونه‌ای که امنیت، برابری و راحتی را برای همه‌ی استفاده‌کنندگان فراهم آورد در نظر گرفت (دادپور، ۱۳۹۰: ۳۸). در لغت‌نامه شهرسازی رابرت کوان^۱، سرزندگی و زیست‌پذیری در کنار هم آمده که ویژگی مراکز شهرهای کوچک و بزرگ موفق است (Cowan, 2005: 118). شهر سرزنده شهری است برای همه مردم، این بدان معناست که شهر سرزنده باید جذاب، کارآمد و امن برای کودکان و افراد مسن باشد، نه فقط برای کسانی که از آن کسب درآمد می‌کنند اما خارج از شهر و در حومه زندگی می‌کنند. به-خصوص برای کودکان و کهنسالان دسترسی به فضای سبز امری مهم است، مکانی برای بازی و ملاقات و گفتگو با یکدیگر. شهر سرزنده شهری است برای "همه" (طاهری، ۱۳۸۹: ۳۶). یک فضای شهری سرزنده عبارت است از یک فضای شهری که در آن حضور تعداد قابل توجهی از افراد و تنوع آن‌ها (به لحاظ سنی و جنسی) در گستره زمانی وسیعی از

¹ - Robert Cowan

روز که فعالیت‌هایشان عمدتاً به شکل انتخابی یا اجتماعی بروز می‌نماید به چشم می‌خورد. به عبارت دیگر دیگر یعنی فضا باید به گونه‌ای باشد که مردم بیایند و بمانند (صرافی و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۴)

پاکزاد در تبیین مولفه‌های سرزندگی دو عامل تنوع (در بعد کالبد و فعالیت) و امنیت اشاره دارد (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۱۱۵). در مقاله «مباحثه گروه کاری ونکوور» معیارهای سرزندگی در سطح خرد موارد زیر می‌باشند: ۱- ایجاد اختلاط کاربری به ویژه اختلاط کاربری تجاری و مسکونی ۲- تامین شبکه حمل و نقل همساز با پیاده و فواصل قابل طی کردن به صورت پیاده ۳- خلق و تقویت هویت محلی ۴- ایجاد نظارت و امنیت ۵- حفظ فضاها و کریدورهای سبز برای تنوع زیستی و تفریحات (دادپور، ۱۳۹۰: ۴۲). اصول و معیارهای انجمن معماران ایالات متحده برای سرزندگی در سطح خرد موارد زیر می‌باشند: ۱- رعایت مقیاس انسانی در طراحی‌ها ۲- تقویت اختلاط کاربری ۳- فراهم کردن گزینه‌های متنوع رفت و آمد شامل امکان پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری، استفاده از حمل و نقل عمومی و اتومبیل شخصی ۴- ایجاد مکان‌های عمومی قابل شناسایی و پذیرا ۵- خلق هویت، حس مکان و شخصیت منحصربه‌فرد ۶- حفاظت از فضاهای سبز و باز و عناصر طبیعی ۷- رعایت کیفیت بالای طراحی در تک ساختمان‌ها (ملک‌لو و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۳). چارلز لاندری^۱ (2000, 4) مفهوم سرزندگی را به گونه‌ای متفاوت بررسی نموده؛ او سرزندگی و زیست‌پذیری را مجزا تعریف کرده و با چهار رویکرد عمده و به شکل موضوعی به مسئله پرداخته است. او ۹ معیار موثر را برای شناسایی یک شهر سرزنده و زیست‌پذیر برمی‌شمارد: تراکم مفید افراد، تنوع، دسترسی، ایمنی و امنیت، هویت و تمایز، خلاقیت، ارتباط و تشریک مساعی، ظرفیت سازمانی و رقابت. جدول (۳) چکیده مواردی است که لاندری به آنها اشاره نموده است.

¹ - Charles Landry

جدول (۳) انواع سرزندگی و زیست‌پذیری

۱- سرزندگی اقتصادی: توسط سطوح اشتغال، درآمد خالص و استانداردهای زندگی مردم در یک منطقه تحت بررسی، شمار سالیانه گردشگران، عملکرد خرده‌فروشی‌ها، ارزش زمین و دارایی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.
۲- سرزندگی اجتماعی: به وسیله سطوح فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی به علاوه ماهیت ارتباطات اجتماعی سنجیده می‌شود. یک شهر سرزنده و زیست‌پذیر به لحاظ اجتماعی می‌تواند به واسطه سطوح پایین محرومیت، پیوستگی اجتماعی قوی، ارتباطات خوب و پویایی میان لایه‌های اجتماعی، روحیه جمعی و غور مدنی، دامنه وسیعی از شیوه‌های زندگی، روابط موزون و یک جامعه شهری باطراوت توصیف گردد.
۳- سرزندگی و زیست‌پذیری محیطی: دو جنبه را دربر می‌گیرد. اول پایداری اکولوژیکی که در رابطه با متغیرهایی نظیر آلودگی هوا و صوت، دفع مواد زائد و فاضلاب، انبوهی ترافیک و فضاهای سبز قرار دارد و جنبه دوم، طراحی است که متغیرهایی مانند خوانایی، حس مکان، تمایز معمارانه، اتصال و ارتباط بخش‌های مختلف شهر، کیفیت روشنایی و این که محیط شهری تا چه حد دوستانه، امن و به لحاظ روانشناختی نزدیک‌شدنی است را دربر می‌گیرد.
۴- سرزندگی و زیست‌پذیری فرهنگی: در برگیرنده بقا، احترام و تجلیل از شهر و مردمانش، هویت، خاطرات، سنت، جشن‌های اجتماعی، تولید، توزیع و مصرف محصولات دست‌بشر و نشانه‌هایی که بیانگر ماهیت متمایز شهر می‌باشد است.

ماخذ: Landry, 2000

آفرینش یک مرکز شهری سرزنده بر اصول و راهبردهای برنامه‌ریزی و طراحی شهری متکی است که خود بر دو ویژگی کلیدی خاص به مثابه کلیدهای موفقیت مرکز شهری، استوار هستند. این ویژگی‌ها عبارتند از: ۱- یک بازار پرتنوع^۱: شخصیت منحصر به فرد یک شهر با تنوع و تمرکز کارکردها و استفاده‌هایی که مکمل یکدیگر باشند تعریف می‌شود. تنوع کاربری‌ها باعث ایجاد یک محیط اجتماعی سرزنده می‌شود که باعث پایداری کاربری‌های مختلط می‌گردد. ۲- یک مکان با کیفیت بالا^۲: یک محیط کالبدی راحت، امن و با جذابیت بصری در درازمدت اطمینان خاطر، تعهد و زمینه‌های سرمایه‌گذاری جامعه را ارتقا می‌بخشد

^۱ - Divers Market

^۲ - High Quality Place

(بهزادفر و همکاران، ۱۳۸۹: ۲-۷). جایگاه یک فضای عمومی موفق بایستی به گونه‌ای باشد که پذیرای جمع کثیری از افراد باشد، به علاوه در نزدیکی مراکز خرده‌فروشی باشد به گونه‌ای که جاذب و تولید کننده فعالیت پیاده گردد (Paumier, 2007: 69-73).

بطور کلی سه نوع تلقی متفاوت از حالت وجودی سرزندگی شهری می‌توان داشت. دیدگاه نخست: بر مبنای این دیدگاه اساساً سرزندگی شهری کیفیتی است که در ذات محیط کالبدی و معماری، هستی داشته و به طور مستقل از ناظر وجود دارد. این دیدگاه به "جبریت محیطی" شهرت دارد و بر اساس آن محیط کالبدی مناسب جبراً به ایجاد سرزندگی شهری می‌انجامد. دیدگاه دوم: بر مبنای این دیدگاه سرزندگی شهری، مقوله‌ای ذهنی و سلیقه‌ای است که کاملاً توسط ناظر ساخته می‌شود. این دیدگاه به "امکان‌گرایی محیطی" موسوم است و بر مبنای آن هندسه محیط فاقد اهمیت تلقی شده و تنها ویژگی‌های روان‌شناختی و موقعیت اجتماعی - اقتصادی ناظر است که محیطی را به عنوان محیط سرزنده و محیط دیگری را و یا همان محیط را در زمانی دیگر به عنوان محیطی افسرده طبقه‌بندی می‌نماید. دیدگاه سوم: بر مبنای این دیدگاه، سرزندگی شهری پدیده‌ای ادراکی - شناختی است که در جریان فرایند داد و ستد میان خصوصیات کالبدی و قابل ادراک شهر از یک سو و الگوها و رمزهای فرهنگی، توانایی‌های ذهنی، تجارب قبلی و اهداف ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد. این دیدگاه از دهه ۱۹۹۰ میلادی بر مسئله "تجربه انسانی" فضای شهری تأکید دارد و کیفیت طراحی شهری، از جمله سرزندگی را در رابطه با "تجربه و ادراک" انسان تعریف می‌کند. بر اساس این دیدگاه که به "احتمال‌گرایی محیطی" و یا رویکرد تعاملی موسوم است، ابتدا محیط شهری خصوصیات و صفات کالبدی خود را در معرض دید و ارزیابی حواس ناظر قرار می‌دهد و سپس ناظر از آن محیط دریافته‌های گوناگون به عمل آورده و نهایتاً آن را مورد ارزیابی و قضاوت قرار می‌دهد و صفت سرزندگی را به محیط الصاق می‌نماید (پاکزاد، ۱۳۸۶: ۱۳۲).

یافته‌ها و بحث

بررسی سرزندگی شهری در محدوده مورد مطالعه: برای سنجش سرزندگی ۱۷ گویه انتخاب شده است و بر اساس آماره‌های توصیفی سرزندگی در محدوده مورد مطالعه از نمره-

های بسیار مطلوب، مطلوب، متوسط، نامطلوب و بسیار نامطلوب، نمره متوسط را به خود اختصاص می‌دهد که رضایت‌بخش و مناسب می‌باشد.

جدول شماره (۴) آماره‌های پراگندگی مرتبط با سرزندگی در محدوده منتخب

متغیر	میانگین	انحراف معیار	واریانس	چولگی	دامنه تغییرات	مینیمم	ماکزیمم
سرزندگی	۴۸/۸	۸/۸۳	۷۸/۰۰۵	-۰/۱۷۸	۵۳	۲۰	۷۳

در زیر هر یک از گویه‌های سرزندگی به طور جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. که نمره هر یک از گویه‌ها بین ۱ و ۵ می‌باشد. بین ۱ الی ۱/۸ بسیار نامطلوب (خیلی کم)، بین ۱/۸ الی ۲/۶ نامطلوب (کم)، بین ۲/۶ الی ۳/۴ متوسط، بین ۳/۴ الی ۴/۲ مطلوب (زیاد) و بین ۴/۲ الی ۵ بسیار مطلوب (خیلی زیاد) می‌باشد.

یکی از عوامل موثر بر سرزندگی، پارک‌ها و فضاهای سبز هستند که می‌توانند باعث ایجاد طراوات در محیط و تعاملات اجتماعی شهروندان شوند. این گویه در محدوده مورد مطالعه نمره ۲/۵۱ در سطح نامطلوبی می‌باشد. حمل و نقل عمومی در محدوده مورد مطالعه نمره ۳/۳۸ را به خود اختصاص داده است که این گویه در سطح متوسط و قابل قبولی در محدوده منتخب می‌باشد. نمای ساختمان‌ها در محدوده مرکزی و منتخب نمره ۲/۹۷ را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد در محدوده مورد مطالعه زیبایی نمای ساختمان‌ها در سطح متوسط و رضایت‌بخشی می‌باشد. گویه فضاهای عمومی در محدوده مورد مطالعه نمره ۲/۴ را به خود اختصاص داده است نشان می‌دهد که فضاهای عمومی در محدوده مورد مطالعه با کمبود قابل توجهی مواجه بوده و در سطح نامطلوبی قرار دارد. دلپذیری و زیبایی نمره ۲/۵۴ را به خود اختصاص داده است. که این گویه در سطح نامطلوبی در محدوده منتخب می‌باشد. با توجه به مطالعه میدانی گویه فضاهایی برای نشستن در محدوده مرکزی و منتخب نمره ۲ را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد در محدوده مورد مطالعه فضاهایی جهت نشستن و تشکیل پاتوق‌های محلی که می‌تواند نقش موثری در انسجام اجتماعی و افزایش صمیمیت داشته باشد کمتر و در سطح نامطلوبی قرار دارد. علائم و نشانه‌های شهری که از عوامل موثر در جهت‌یابی در شهر بوده و باعث می‌شود که شهروندان احساس گم‌شدگی در شهر نداشته باشند. این گویه نمره ۲/۵۶ را به خود

اختصاص داده است که نشان می‌دهد نشانه‌های شهری در سطح نامطلوبی می‌باشد. مسیرهای پیاده و دوچرخه در سطح شهر بویژه در مراکز شهری از جمله عوامل موثر بر سرزندگی می‌باشد. این گویه در محدوده منتخب نمره ۱/۹۴ را به خود اختصاص داده است لذا مسیرهای دوچرخه و پیاده در سطح مناسبی نمی‌باشند. روشنایی و نورپردازی در تاریکی و شب جهت خلق سرزندگی موثر و دارای اهمیت بیشتری است. از طریق نورپردازی و روشنایی می‌توان امکان مراقبت و کنترل عمومی را افزایش داد. پرهیز از ایجاد گوشه‌های تاریک و مخفی در خیابان، روشنایی کامل و متناسب با حرکت پیاده‌ها در تمامی قسمت‌های خیابان شهری، نورپردازی و تاکید بر تقاطع‌ها و نقاط فعال خیابان در شب، از جمله این موارد می‌باشند. اگر هدف ایجاد یک فضای سرزنده در شب و روز باشد بایستی به روشنایی و نورپردازی توجه ویژه‌ای داشت تا حجم فعالیت به سبب تاریکی شب کاهش نیافته و سرزندگی فضا از بین نرود. با توجه به یافته‌های تحقیق این گویه در محدوده مرکزی و منتخب نمره ۲/۹۷ را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد در محدوده روشنایی و نورپردازی در سطح متوسط می‌باشد

جدول (۵) درصد گویه‌های سرزندگی

گویه‌ها	بسیار مطلوب	مطلوب	قابل قبول	نامطلوب	بسیار نامطلوب
پارک و فضای سبز	۳/۳	۱۳/۷	۴۰/۸	۱۵/۶	۲۶/۶
حمل و نقل عمومی	۱۴/۸	۳۱/۵	۳۷/۸	۸/۸	۷/۱
نمای ساختمانها	۳/۶	۲۰/۸	۵۱	۱۸/۶	۶
فضاهای عمومی مناسب	۲/۲	۷/۱	۴۴/۷	۲۰/۵	۲۵/۵
دلپذیری و زیبایی محله	۲/۷	۹/۳	۴۴/۱	۲۷/۷	۱۶/۲
فضاهایی برای نشستن	۱/۱	۴/۱	۲۶/۳	۳۰/۷	۳۷/۸
علائم و نشانه‌های	۳/۳	۱۲/۹	۴۲/۵	۲۰/۳	۲۱/۱
مسیرهای دوچرخه و پیاده	۲/۵	۳/۶	۲۲/۷	۲۸/۲	۴۳
روشنایی و نورپردازی	۶/۳	۲۱/۶	۴۶/۳	۱۴/۸	۱۱

گویه فعالیت‌های آلوده‌زا نمره ۱/۳۷ را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد فعالیت‌های آلوده‌زای صوتی، هوا و بصری در سطح کمتری می‌باشد. وجود فعالیت‌ها و

کاربری‌های مختلف و مختلط از عوامل موثر بر سرزندگی فضاهای شهری می‌باشد. این گویه نمره ۲/۸۶ را به خود اختصاص داده است بنابراین محدوده از نظر تعدد فعلیتی و کاربری در سطح متوسط و قابل قبولی می‌باشد. گویه محیط‌های ناسالم نمره ۱/۲۵ را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد محیط‌های ناسالم در سطح پایینی می‌باشد. یکی از مهمترین ویژگی‌های یک بافت سرزنده تنوع کالبدی می‌باشد در محدوده مرکزی شهر زنجان این گویه در سطح پایینی قرار دارد و نمره ۲/۳۱ را به خود اختصاص داده است. امنیت برای زنان از ویژگی‌های سرزندگی شهری می‌باشد. این گویه نمره ۳/۱۹ را به خود اختصاص داده است لذا در محدوده مورد مطالعه احساس امنیت زنان در سطح متوسط قرار دارد. کانون‌های بزهکاری از قبیل محل‌های فروش مواد مخدر، پاتوق‌های اراذل اوباش که از عوامل موثر بر کاهش سرزندگی در فضاهای شهری و سکونت می‌باشند و از سکونت-پذیری محلات مانع می‌شوند. این گویه در محدوده مورد مطالعه نمره ۱/۹۲ را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد کانون‌های بزهکاری در سطح پایینی می‌باشد.

جدول (۶) درصد گویه‌های سرزندگی

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	قابل قبول	کم	خیلی کم
کارگاه‌های آلوده‌زا	۸/۸	۱۰/۷	۲۱/۴	۲۷/۱	۳۲/۱
تنوع فعلیتی	۵/۵	۱۴	۵۲/۳	۱۸/۱	۱۰/۱
محیط‌های ناسالم	۳/۶	۸/۸	۲۳/۸	۳۵/۹	۲۷/۹
تنوع در کالبد شهری	۴/۱	۶	۳۱/۵	۳۴/۲	۲۴/۱
حضور زنان	۱۳/۷	۲۴/۹	۳۵/۹	۱۸/۴	۷/۱
نشاط اجتماعی	۱۰/۴	۱۳/۷	۳۴/۸	۲۴/۷	۱۶/۴
کانون‌های بزهکاری	۳/۶	۵/۸	۱۳/۲	۳۳/۷	۴۳/۸
معیار باریک	۱۸/۹	۲۱/۱	۲۶/۸	۲۰	۱۳/۲

از دیگر ویژگی‌های بافت‌های فرسوده وجود معابر باریک می‌باشد که باعث کند شدن توسعه در بافت‌های فرسوده می‌شود. با توجه مطالعه میدانی نمره ۲/۸۷ را به خود اختصاص داده که در سطح متوسطی قرار دارد. با اصلاح معابر و شبکه ارتباطی می‌توان به توسعه بافت‌های فرسوده و بخش مرکزی کمک نمود.

بررسی وضعیت تمایل به مسکن‌گزینی:

برای سنجش میزان تمایل به مسکن‌گزینی ۴ گویه انتخاب شده است و بر اساس آماره-های توصیفی متغیر مسکن‌گزینی در محدوده مورد مطالعه نمره متوسط را به خود اختصاص می‌دهد که تا حدودی رضایت‌بخش می‌باشد.

جدول (۷) آماره‌های پراگندگی مرتبط با مسکن‌گزینی

متغیر	میانگین	انحراف معیار	واریانس	چولگی	دامنه تغییرات	مینیمم	ماکزیمم
مسکن‌گزینی	۱۲/۰۸	۳/۴۵	۱۱/۹۵	-۰/۱۶	۱۶	۴	۲۰

در زیر هر یک از گویه‌های مسکن‌گزینی بطور جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد. نمره هر یک از گویه‌ها بین ۱ الی ۵ می‌باشد. که بین ۱ الی ۱/۸ خیلی کم، بین ۱/۸ الی ۲/۶ کم، بین ۲/۶ الی ۳/۴ متوسط، بین ۳/۴ الی ۴/۲ زیاد و بین ۴/۲ الی ۵ خیلی زیاد می‌باشد.

میزان تمایل به ادامه سکونت: این گویه نمره متوسط ۳/۳ را به خود اختصاص داده که نشان می‌دهد شهروندان از محیط زندگی خود رضایت نسبی دارند و می‌تواند برای محله خوشایند باشد اگر این عامل در حد ضعیفی باشد باعث خروج سرمایه‌ها و خانواده‌ها از بافت قدیم می‌شود. که نتیجه آن فرسودگی بیشتر اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی این محلات خواهد بود.

میزان رضایت نسل جوان از سکونت در محله: میزان رضایت نسل جوان از سکونت در محله ۲/۹۲ می‌باشد و نشان می‌دهد که رضایت جوانان دارای نمره متوسطی است. همچنین نشان می‌دهد محدوده دارای جاذبه‌هایی برای سکونت می‌باشد.

میزان حضور و زندگی گروه‌های مرفه: با توجه به نظریه برجس غالب ساکنان بخش مرکزی شهرها گروه‌های کم‌درآمد می‌باشند. ولی در شهر زنجان این نظریه بطور کامل صدق نمی‌کند هر چند که در بعضی از محلات مثل اطراف حسینیه اعظم بطور کامل صادق است و در برخی محلات بطور نسبی (مثلا محلات مسکونی اطراف سعدی وسط) صادق است. بطور کلی نمره این مورد ۲/۸ می‌باشد که در حد متوسط قرار دارد.

تمایل فرزندان خانوارها به ادامه زندگی در محله: میزان نمره‌ای که این گویه به خود اختصاص داده نمره ۲/۹۷ که در حد قابل قبول می‌باشد و بیانگر آن است فرزندان خانوارها رضایت نسبی از سکونت در این محلات خود دارند.

جدول (۸) درصد گویه‌های متغیر مسکن‌گزینی

گویه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم
میزان تمایل به ادامه سکونت	۱۹/۷	۲۴/۴	۳۳/۲	۱۲/۶	۱۰/۱
حضور و زندگی گروه‌های مرفه و متوسط در محله	۸/۲	۱۷/۸	۴۱/۱	۱۹/۵	۱۳/۴
میزان رضایت نسل جوان از سکونت در محله	۶/۶	۲۲/۵	۴۱/۱	۱۶/۲	۱۳/۷
تمایل فرزندان خانوارها به ادامه زندگی در محله	۶/۸	۲۳/۸	۳۹/۷	۱۸/۹	۱۰/۷

بررسی ضریب همبستگی بین متغیر سرزندگی شهری و مسکن‌گزینی:

نتایج بررسی ضریب همبستگی پیرسون بیانگر این است که ارتباط بین متغیرهای سرزندگی شهری و مسکن‌گزینی مثبت و معنی‌دار بوده و ارتباط مستقیمی بین متغیرهای مورد بررسی برقرار می‌باشد.

جدول (۹) بررسی ضریب همبستگی بین متغیرها و عامل‌ها با مسکن‌گزینی

متغیر	مسکن‌گزینی	سطح معنی‌داری	حجم نمونه
سرزندگی شهری	۰/۵۰۳	۰/۰۰۰	۳۶۵

برآزش مدل رگرسیونی مسکن‌گزینی: هدف از تحلیل رگرسیونی، مشخص کردن سهم و تاثیر متغیرهای تحقیق در تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته است. برای انجام دادن تحلیل رگرسیون، پیش‌فرض‌های آن بررسی شده است. با برآورده شدن پیش‌فرض‌های فوق، تحلیل رگرسیونی برای سنجش اندازه اثر متغیر سرزندگی، از تحلیل رگرسیونی بر اساس روش حداقل مربعات استفاده شده است. جدول تحلیل واریانس رگرسیونی نشان می‌دهد که F بدست آمده برابر ۱۲۳.۲۰۹ می‌باشد که در سطح ۹۹ درصد معنی‌دار می‌باشد.

جدول (۱۰) تحلیل واریانس ANOVA

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معنی داری
رگرسیون	۱۱۰۲/۷۱۰	۱	۱۱۰۲/۷۱۰	۱۲۳/۲۰۹	.۰۰۰
باقیمانده	۳۲۴۸/۸۲۴	۳۶۳	۸/۹۵۰	-	-
کل	۴۳۵۱/۵۳۴	۳۶۴	-	-	-

نتایج به دست آمده از انجام دادن تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد متغیر مستقل سرزندگی که وارد معادله شده، توانسته ۳۳ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین نماید. همچنین آماره آزمون دوربین واتسون به دست آمده برای این مدل ۱/۷۲۹ است که بیانگر استقلال خطاها یا باقی مانده‌ها برای مدل رگرسیونی حاضر است. چنانچه در جدول ۸ مشاهده می‌شود، ضریب همبستگی چندگانه برای این مدل رگرسیون ۰/۵۰۳ است و مجذور آن یعنی ضریب تبیین ۰/۲۵۳، و ضریب تبیین تعدیل شده نیز ۰/۲۵۱ است؛ بنابراین میزان درصد تبیین تعدیل شده تغییرات مسکن‌گزینی متغیر فوق ۲۵ درصد است. معادله رگرسیونی متغیر مسکن‌گزینی به شرح زیر می‌باشد:

$$\text{(سرزندگی)} = ۲/۱۹۹ + ۰/۵۰ \text{ (معادله رگرسیونی)}$$

جدول (۱۱) خلاصه اطلاعات مدل تبیینی

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تبیین	ضریب تبیین تعدیل شده	خطای معیار	آزمون دوربین واتسون
۰/۵۰۳	۰/۲۵۳	۰/۲۵۱	۲/۹۹۱۶۴	۱/۷۲۹

جدول (۱۲) آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل رگرسیونی

متغیر	B	Std. Error	Beta	t	سطح معنی‌داری
عرض از مبدا	۲/۱۹۹	۰/۹۰۴	-	۲/۴۳۲	۰/۰۱۶
سرزندگی	۰/۱۶۵	۰/۰۱۵	۰/۵۰۳	۱۱/۱۰۰	۰/۰۰۰

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

شادابی و سرزندگی حلقه مفقوده زندگی شهری است. شهرهای ایران از نشاط کمتری برخوردارند و شهروندان روحیه‌ای خموده و ناشاد دارند. اگرچه بخش عمده‌ای از این رویکرد را می‌توان به دلایل شرایط سخت زندگی دانست اما فضاهای شهری در این حوزه بی‌تأثیر نیستند. با توجه به نظریه‌ها و تئوری‌های توسعه شهری، یکی از راهکارهای ارتقاء پایداری شهرها توجه به بافت‌های فرسوده می‌باشد زیرا عدم توجه به بافت‌های درونی شهر بویژه بافت‌های فرسوده باعث توسعه فیزیکی شهر و افزایش ناپایداری می‌شود. از سوی دیگر بافت‌های فرسوده با توجه به مسائلی که دارند نقش کمتری در مسکن‌گزینی دارند و طبقات اجتماعی متوسط و مرفه از سکونت در این بافت‌ها اجتناب می‌نمایند که این امر باعث بروز مشکلات و تشدید فرسودگی کالبدی، اجتماعی و اقتصادی بافت‌ها از یک سو و از سوی دیگر توسعه ناپایدار شهری از طریق رشد افقی می‌شود. از عمده عوامل موثر بر کاهش مسکن‌گزینی در بافت‌های فرسوده نبود و یا کمبود سرزندگی در آن‌هاست که با زندگی مدرن امروزی انطباقی ندارند. اگر برنامه‌ها و مداخلاتی که برای بافت‌های فرسوده مد نظر قرار می‌گیرد نتوانند در ارتقاء سرزندگی بافت‌های فرسوده موثر واقع شوند باعث شکست آن برنامه‌ها خواهد بود. لذا برای ارتقاء کالبدی و غیرکالبدی این بافت‌ها بایستی ایجاد نشاط و سرزندگی در الویت برنامه‌ها باشد تا بتوانند به موفقیت بیشتری در مسکن‌گزینی و ظرفیت‌پذیری نائل شوند. با توجه به مطالعه میدانی متغیرهای سرزندگی و مسکن‌گزینی، در محدوده مورد مطالعه در سطح متوسط و رضایت‌بخشی قرار دارد. مقدار ضریب همبستگی پیرسون بین دو متغیر سرزندگی و مسکن‌گزینی $0/503$ می‌باشد که این مقدار نشان می‌دهد بین دو متغیر رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. یعنی هرچه در محله‌ای سرزندگی افزایش یابد مسکن‌گزینی و استقبال خانواده‌ها جهت سکونت در محلات نیز سیر صعودی پیدا می‌کند. نتایج به دست آمده از انجام دادن تحلیل رگرسیونی نشان می‌دهد متغیر مستقل سرزندگی که وارد معادله شده، توانسته ۳۳ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین نماید. یکی از مشکلات عمده محدوده مورد مطالعه این است که فضاهای عمومی، پارک‌ها و فضاهای

سبز و معابر در سطح نامطلوبی قرار دارند. پیشنهادهاتی در راستای ارتقای سرزندگی و مسکن‌پذیری در محدوده مورد مطالعه به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- ارتقای وضعیت شبکه معابر از بعد کمی و کیفی بویژه مسیرهای دوچرخه و پیاده.
- افزایش کاربری فضای سبز و پارک‌ها در بافت مرکزی شهر زنجان.
- افزایش زیبایی و دلپذیری در محلات فرسوده باعث ترغیب شهروندان جهت سکونت‌گزینی در این بافت‌ها خواهد بود.
- افزایش فضاهای عمومی و فضاهایی جهت شکل‌گیری پاتوق‌های محلی برای افزایش بیشتر سرزندگی و تعاملات اجتماعی.
- افزایش نشانه‌ها و بناهای منحصر بفرد در محدوده جهت ارتقای سطح سرزندگی بافت فرسوده. که این امر نشاط و سرزندگی بیشتری را برای بافت‌های فرسوده بوجود می‌آورد.

منابع

- ایزدی، سعید، نیکوخوی، مونا، سماواتی، سحر، ۱۳۹۱، «بررسی نقش مولفه‌های کیفیت‌بخش قلمرو پیاده در سرزندگی و کارآمدی خیابان‌های شهری (مطالعه موردی: خیابان بوعلی‌سینا همدان)، فصلنامه فضای گردشگری، سال اول، شماره ۳، صص ۱۰۳-۱۱۸.
- بهزادفر، مصطفی، شکیبامنش، امیر، (۱۳۸۹)، «آفرینش مرکز شهری سرزنده؛ اصول طراحی شهری و بازآفرینی»، تهران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.
- پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۸۶)، «راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران»، تهران، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- پاکزاد، جهانشاه، (۱۳۸۶)، «مبانی نظری و فرایند طراحی شهری»، چاپ دوم، تهران، انتشارات شهیدی.
- پورمحمد، سها، نژادستاری، سعیده، (۱۳۹۰)، ضوابط مکانمند، در خدمت سرزندگی فضاهای عمومی، ماهنامه دانش‌نما، شماره ۲۰۲، صص ۲۴-۳۵.
- خستو، مریم، سعیدی رضوانی، نوید، (۱۳۸۹)، عوامل موثر بر سرزندگی فضاهای شهری، خلق یک فضای شهری سرزنده با تکیه بر مفهوم مرکز خرید پیاده، نشریه هویت شهر، سال چهارم، شماره ۶، صص ۶۳-۷۴.
- دادپور، سارا، (۱۳۹۰)، معیارهای سرزندگی فضاهای شهری (مطالعه موردی: خیابان ولیعصر تهران)، ویژه‌نامه پیاده‌راه، نشریه داخلی سازمان زیباسازی شهر تهران، دوره اول، شماره ۲.
- دانش‌دوست، مهرداد، اعتماد، گیتی، دویران، اسماعیل، (۱۳۹۲)، «نقش تعاملات اجتماعی در سرزندگی بافت‌های مسکونی (نمونه موردی: محله آبیاری شهرستان آستانه اشرفیه)»، همایش معماری پایدار و توسعه شهری بوکان، صص ۱-۹.
- صراف‌ساقی، نقصان محمدی، محمدرضا و شریف‌نژاد، مجتبی، (۱۳۹۲)، بررسی سرزندگی در خیابان شهری (مطالعه موردی، خیابان مسجد جامع یزد)، پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، مشهد، ۱-۱۵.

- طاهری، لینا، (۱۳۸۹)، پیش درآمدی بر ویژگی‌های شهر سرزنده، *نشریه جستارهای شهرسازی*، شماره ۳۲، صص ۳۵-۳۹.
- گلکار، کوروش، (۱۳۸۵)، نشاط و سرزندگی در شهر به کمک طراحی شهری، *دو ماهنامه شهر نگار*، شماره ۳۹، صص ۲۸-۲۴.
- لینچ، کوین، (۱۳۸۱)، «*تئوری شکل شهر*»، ترجمه سید حسین بحرینی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ملک‌لو، نیلوفر، روایی، آذین، (۱۳۹۲)، بررسی کیفیت سرزندگی یک فضای شهری، مقایسه معیارهای نظری با الگوهای رفتاری (نمونه موردی: محور پیاده خیابان کوی نصر تهران)، *همایش معماری پایدار و توسعه شهری بوکان*، صص ۱-۱۸.
- میرهاشمی‌نسب آستانه، سید صادق، (۱۳۹۲)، «نقش تعاملات اجتماعی در سرزندگی بافت‌های مسکونی (نمونه موردی: محله آبیاری شهرستان آستانه اشرفیه)»، *همایش معماری پایدار و توسعه شهری بوکان*، صص ۱-۸.
- ضرابی، اصغر؛ علی‌زاده، جابر؛ رنجبرنیا، بهزاد؛ کاملی‌فر، محمدجواد؛ احمدیان، مهدی (۱۳۹۴)، «ارزیابی سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط شهری (نمونه موردی: مناطق شهری ده‌گانه کلانشهر تبریز)»، *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، سال ۱۹، شماره ۵۱، صص ۲۱۹-۱۹۳.
- مشکینی، ابوالفضل؛ پورطاهری، مهدی؛ نوروزی، مصطفی (۱۳۹۵)، «تحلیل شاخص‌های ذهنی کیفیت محیط در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: محله آپکوه مشهد)»، *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، سال ۲۰، شماره ۵۸، صص ۲۷۹-۲۵۹.
- اصغری زمانی، اکبر؛ مصطفایی، هیرش (۱۳۹۷)، «سنجش و پهنه‌بندی کیفیت محیط مناطق شهری در بافت میانی مناطق شهری، با استفاده از مدل AHP و شاخص همپوشانی وزنی، مطالعه موردی بافت میانی شهر تبریز»، *نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، سال ۲۲، شماره ۶۴، صص ۱۸-۱.

- Cowan, Robert, (2005), *“The Dictionary of Urbanism”*, Streetwise Press.
- Landry, Charles, (2000), *Urban Vitality: A New Source of Urban Competitiveness*, Prince Claus Fund Journal, ARCHIS issue 'Urban Vitality / Urban Heroes'.
- Paumier, CY, (2007), *Creating a Vibrant City Center*, (ULI) Urban Land Institute, Washington, D.C.

